

**СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Соведииниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы**

ЧОННУҢ ЭРГЕ- АЖЫЫ ДЭЭШ

Чоннуң эрге-ажыктарын намгалаар дээш бүгү талалыг ажил-чорудулга—совет султуң, оон ажилдакчыларының хүндүлүг хүлээлгези ол.

БЕШ ЧЫА ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ

ТЫВАНЫҢ БҮГҮ БУДУННАРЫНДАН

Ы Л Ы К К ы Н

Ужуражыышкын

Узбек националдыг Мустафа САБИ

Л. И. Брежневтин Прагага
чоруп турганы

болгаш а жылчычн шимчээшининин чамдык ай-тырылгаларын чугааланып көргөн.

Беседалар ийи аки-дунма партияларнын болгаш ирунерелерин аразында харызалаларга характерлиг эш-хузууну, чазгай септигин болгаш чуреткин ханызындан найыралдын байдалыгма эртин.

ЧКП ТН-ын Президиуму хундулуп аалчыга алар болдурган кезикки шайгаланып тургусан. Анча эш Л. И. Брежнев биле эш А. Новотный чугаалар сулушкан.

Декабрь 10-нун кезижинде эш Л. И. Брежнев Москваге ужудууп унупкен.

Декабрь 10-да эш Л. И. Брежнев Москвада чанып мелген.

(CETA).

Хову черлериниң дүжүткүрүн б е д и д е р

0-7698-0000-0

Ферманын бүгү ажилдакчылары
колхозтун бүгү малчыннарын со
циалисттик жарышка кыйгырган.

ҮРЭЗИН—БЕДИК ДҮЖҮТТҮН ҮНДЕЗИНИ

Бо чылдын күзүнүндө агаар-
рымча чок болганынын хараазынд
токтарын ажаап алыры берге ба

затин хынаар лабораторияларга хынадыры-би
асчоокку үелерде чорудар ажыды организаастаа
ипчугула. ынчангаш кондипциязы чок үрезин чет

ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ

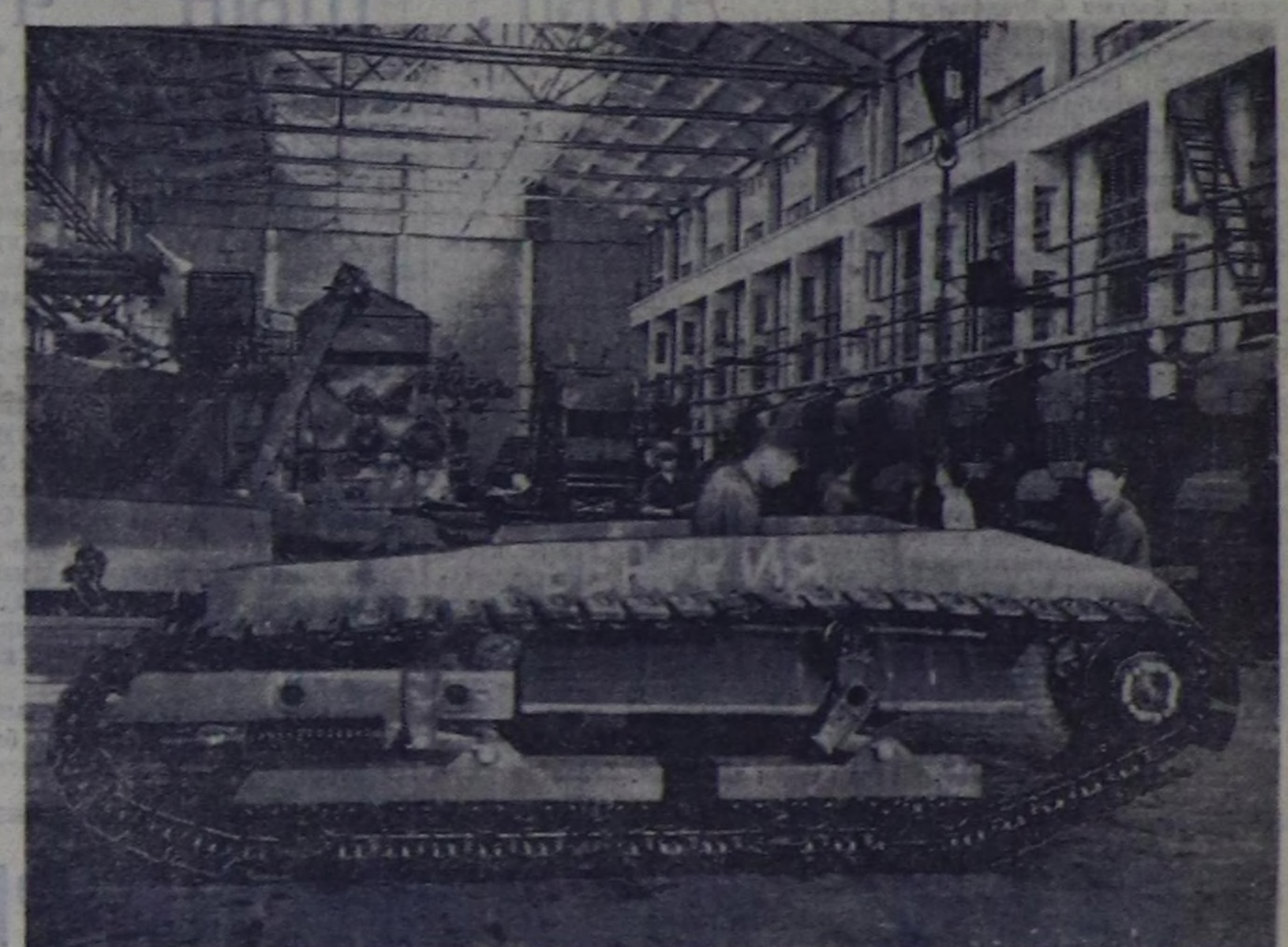
Тыва дээдн дүг болгаш бижиктин хөгжүлдээзи
ке ийкейлиг киржилгези дээш ССР-нң Э
темнер Академиязынын Сибирь салбыры
тогу, дыл болгаш философия институту
улуг эртем ажылдыкчы — профессорын Ел
авета Ивановна Убрытоваын Тыва АССР-н
Дээди Советинин Президиумунун Хүндүлдө б
жи-биле шаңгаар.

Тыва АССР-нң Дээди Советинин
Президиумунун даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-нң Дээди Советинин
Президиумунун секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдын декабрь 7.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин
Президиумунун даргазы
Б. ДОЛЧАНМАН.
Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөднин
Президиумунун секретары
К. ДИИСА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың декабрь 7.

Биробиджангийн "Дальселемаш" дээр заводунга бүрдүгэн боду чоруур начирбелгн комбайнар Ыракмы Н. Б. -г үзүүлж байгааг мэдэгдэв. Бүтгн захи-
тыгн өннүктөривис ол машинаарни база сонуургаа.
ЧУРУКТА: Венгрияжэ чорудар комбайни эгтн ту-
рары. СЭТА-ынгн фотохроникажэ.

СЭТА-ын фотохрониказы

Бүгү-зиеддин онза чүсүл тууугларының бирээзинге санаткан
«Девуратын» «Тыза даг-дугу» коимбадынның тууугу, чок баш-
гыгы элэлээнч бугурулгезинге Совет Зиеддин чыч-чок баш-
гыгы элэлээнч кийилер амылдан, кыйралдынд, патриотч кедүрүүш-
үүн чыч-чок кедүрүүш тур.

Узбек националдыгы Мустафа САЫРПОВ (чурунта) даг-дугу арыл-
гач фабрикада механизмнернң амыл хыйгаарл тур.

С. ФЕОДОСИЙТОВТҮН фототуз.

ШЫН

Ада-иелерге

ШЫННЫҢ КҮЖҮ

«Кичи болуру чагыннан» деп тыва улустун үлөргө чугаазы бар. Кичини арыт чагай сепкилдиг болуру оң чагыннан канча кичизитингенден көл хамарыры. Ынчангаш уруглар кичизидилгенге шынны күжү уугу. Шынчы чорукка кичизидилгенге бир чугула хамары. Уруглар ада-иениннен чыгарып чокка канды-бир чүүлду чамы-быле кылырын, мегелээрин болдурбас умуртул. Ада-иенинги уругларына кичизити чок аажылашыны шынны херекке албас, харын-да мегелээр чорукка чедирип болур.

Бирги класста өөренип турар огул Серенага авазы 20 көпөөк бергеш: «Кыдырааштан болуп садып ал, мээң чайым чогулу» дээн. Серена көпөөк алгаш садыгта кээрге зими Нара-оол конфеталар садып ал турган. Ону көргөш Серена база конфета садып чиксей берген. Көпөөк көргөш чүгө кыдырааш өрттөнгө ай болган. Шак-ла ынчан Серенанын бажына бир-ле бол-ди кире хонуп калган. Бажыныч дүргөн-не манжап ыңай болган. Бажынында авазы амылдап чоруурунга белен турган.

— Садып алган кыдырааштарый кайыл, аглум? — деп, авазы айтырган. — Көпөөк чидириптиң — дээш, Серенаның арны кыза хона берген. — Көпөөктөн ам база берем, авай — деп-тир.

Огулуну арны кызып, шала дидим зес чугаалап турарын көргөш, ава өң мегелер турарын эскерип каан. Аишазының хавын үнөп көргөш, ол мында деп чугаалаан:

— Менде ам көпөөк чок-тур. Сазы өөрүң уруглар ап чоразан көпөөк канчап чидирбем, сен канчап чидирипкениң ол, аглум. Чоразан оруң эки дилеп көрөм, дүңүп калган чадаас боор.

— Бир зес тип кичизитиң, менде «ирис» конфеталар садып бээр сен бе, авай? — деп Серена арай дидиминип айтырган. Амдыгында акша чок-тур, ачаңдан акашадан алгаш, сөөлүндө садып бээр мен, чидирипкен көпөөкүң тип кикел деп авазы чагаан. Огул удат-кан чок көпөөк тип алган, бе кирип келген.

— Түп алдым, авай! Орунка чыдыр.

— Огулм көпөөк, ол балбас ийикке — дээш, ава огулунуң арнычче чиге көргөш уламчылаан: — Моон сөңгөр конфета садып алысыңыз, кыдырааш, ном садып алыр дээн акшаң чөргө чарыдаас. Ам чорутуш кыдырааштан садып ал. Кичээл соонда келгеш чир конфета садып каар мен.

Хей-ле көпөөк чидирипкениң турган-дыр мен, конфета садып бер деп авазың дилзэн болуңуз шагда-ла садып каар турган-дыр деп огул бодан-ган.

Оолдун авазы көңүгү шын кылган. Серенаны аттынмаан-даа, харын ону ханы билиндирген. Ынчалза-даа ава бирги класкы огулунга көпөөк бергеш айылаан, боду садып бээр умуртул турган. Чөргө ынчан бичиң уругларга ону, мону «садып кикел» дээш акша, көпөөк туттур чорук таарымча чок. Өг-бүлөгө уруглар оруунга кайы хамаан чок аша-көпөөк каарын болдурбас болза эки.

Чамдык ада-иелер уругларының мурнунга хай-ле азаашкынар кылыр. Шынчы чорукка кичизидилгенге ол салдар чедирбес. «Бо» медалда бичиң-даа чорум урейиң, чүгө 4—5 медалкөргө өөрениңиз, уугу-хун-де кино көр, шоколад садып чир акша бээр мен» деп, Албашың авазы «азаан». Херек кырында ол аваз шын зес чорукту кылган. Албашың өөренири ортуман, чамдында багайлар-даа аптар өөреникиң. Авазы азаашкыны кылган соонда огул өөредилгезинге-даа, чорумунга-даа элзэн ныскаан. Ынчалза-даа ол бодунуң шаа-биле медала дургунда чүгө 4—5 медалкөргө өөренип шыдаан, 2—3 хире үш медал база алган.

Суббота көпөөк-даа келген. Кино көрбөс, шоколад чивейн баарымдан, авазым мегелерин Албашага белен болган. Авазы база нандыг-даа хынал-да чокка огулунуң шала бүүрөл чок харызыңга бүүрөп каан. Ынчангаш кинога, шоколадка чарыгадар бир рубльдан берип каан. Авазың ындыг азаашкыны кылганга амалжып, чорту мегелеп чачыга берген. Ол чөргө шын зес кичизидилген-ди. Янзы-бүрү мегелээр чорукка буттары-ла өөредип, «чүлөгөр» көргүзөри канчап-даа таарымша чорук-тур. Шынчы чорукка кичизидилгенге нол чүүл ада-иениң үлөргө болур дээрин канчаң-даа утпас херек.

Б. БАРБА, башкы.

Бай-Тайга район.

НОМЧУКЧУ НОМ ДУГАЙЫНДА

„АЛДЫН ЧУУРГАНЫҢ“ ҮНӨЗІ

Журналист Куулар Арыктааның «Алдын чуурга» деп номун көчөш, таңдык бодолдорун бажыңоңду. Ынчангаш амдыраалдык ам-даа бар чөптөстөриң, бурунгура дешил-гөштөн хоруулаң, хей-иштинкиң аажылаан болду, чүгө бодунуң «чүмчү» болулаң турттаргаңга суудатчар чалга, арагач, чикейиң кижилерин киргеш раскээрткөөк «астырткы» чечен чугаалаң деп болуңуң кириген.

«Математика» деп чечен чугаа-биле ном ажиттыңар. Салдыкта болган бичи-таварыла: бир садыкыңың тиккең чоруун чагай сепкилдиг «математика» чок мурунга сойла-лаш, чикейиң кижилерин дерип чидир-тир, армын кыдырды «шак-кеш» боор.

Ом ийиң чогаал бурунгу тускай-лап савгарың канчаар. Номчу хал-га алаан номчукту бурунгу бодунуң тузда үнөткөш кылды, савгар болгай. Чүгө бир бөлүк кылдыр чыгыңгаңа шоодуңуң раскээрткөөк чалга, кайнар, амылаңгыч арагачы болгаш чикейиң кижилерин өөр-төөриң көргүсөң астуруң сооңу маңа киригешкиң: «Ийиң агым-кызың билди, чөлөгө ажитта-мын чорутуу ийиң-чүгө чалгаалар ам-даа бар. Олар хей-биле кады төз-дөш, көргөшкө-биле кады калба-нып, хей чыгыңгаңа чөргө эскет чок көстүп келер. Олар мидың-ла дидим зес, боду тускай шитиңиң чок, ко-дуула-ла каар-биле кулааңга озаң кичизитиң салып, бир-ле кичиңиң топтап көрүп, «чо чүңү» канчап тур иргеш деп чөргөш, бир-ле кичиңи кулаң салып дидим. Чүңү бодуң тур талаа деп кулаң айтыра калсаң, мында мында улустарың аразыңда чугаа-сооттарке херейиң дидим-лап чорутулар. Оларың кылжып дидирбиктиң деп, дээш чок, келер-гей оварымчылың, хире-хиреде хой-ган мойуң деп, сидир-салдыр ийиң болуңулар. Оң база-ла доктааң бер-геш, мыаар-мыаар көргүлөп, дөрт чүгө дидим-лап бергелээр. А ка-жан чон тарап, ажит-ишче хире-и-иң»

Коммунизм турмузунуң боду, моралдык мезгил-мезгил, ак сепки-ла, таңдык чорутуу дөш медалкөргө турар ажит-ишче чөңү, хей-ишче коллективтерин үстүндө раскээрткөөк диди чөргөшкө. Харын мырыңай хайымыңа ажит-иш, шакмың көргүлөңгө хөлөгөңгө чаштыр чөргөш, арга тип чадаң кижилерин дуга-йыңа номчааш номчукту чөргөш боор. Сатиритик, шоодуңуң чечен чуга-аларың чамдык чөргөшкө сөд-домка талаш-биле чөргөш чөргөш ба-ла-ла бар, дугаашкының от-көс деп чидиң сөстөрүң хой-биле ажиттаан болза, деп болз кылжың тыңгыр. Моюмуң ийиң кезең К. Арыкта-ның мыңа темиз деп болур. Мур-нунда оң бажыңа «Кажар сын», «Мөргөш куш» деп номырың бил-ди. Он чогаалдарың салдыкың тур-бар кол-ла ажиттың: боду болуңа кичиң, «Кичи торон бойдузуга мыаң, оң өңүң болгаш камгалак тың». Мыңдыг үдө ажитташкың хөрөш, шитиңгө зыт тыл алырың дээр зес, а бодука ажитташкың, оң каас-кызың шитиңгө көрү-үң, бойдузуга ам-даа буттуңуңа «чүлөгөр» дидип тыңырыңгө хө-рөш-ди. Чангыс сөс-биле сөзгөргө, совет кижияң культуруң диди-та-ылганың база бир хевир-дир ийиң» деп Эдер-оол ажит «Улам-кымыс» чугаалап овар.

Аңгы кичи бойдузуга хайгаарап, мыңа аннарың, куттарың амды-ралып, араатаннар-биле оларың де-миселди хайгаарап чорутуу. Адыг, бөрү, чекпе, дырбактыг, үгү шык-ка амгыттардан аныла, аям буттук «чаратан» оң анымы темизди бажыңа чогаалдарыңа боду көстүп каар. Ол дээр бойдузуга калас кел-жик, бөдөн олча дидиң хоралкың, төгөткөчкө кижилер. Ынчалза-даа оларың аргачың чамың компалары, ханы оовери-даа чыгырың шыда-ла.

Аңгы темизди бажыңгыңа, чамдык, хөөрөш «аскымбады» каапкан раскээрт бар-дыр. Бир чө-п.

К. ШАНГЫР-ООЛ.

Фишерниң маргылдаадан үндүрткени

Хал шыдыраа тала-зы-биле ооналар аразы-ның маргылдаа эге-лээриниң үч чок му-рунунда АКШ-тын че-мпioni Роберт Фишер анаа киржир ирги бе деп айтырыг шыдыраачылар-ны сонутурадып турган. Бир зес Фишер делегей чемпиону Тигран Петро-сян-биле ойнаар деп бо-дан турар болза, шилип алырының бүтү маргыл-дааларын өртүр ужу-руг-деп. «Чес ревию» дээр америк журнал биз-жээ. Фишер боду алза даамаарыштыр чүңү-даа чугаалаан. Ынчалза-даа ол маргылдаага бе-деткейип турар деп чө-п билинип турган. Америк-каның чемпиону Европа-га кээ, анаа болуп өр-төң Монте-Карловун болгаш Скопеленин ту-нирлеринге киржип, бир-ги чөргөш ап үнгөн.

Октябрь 13-те совет шыдыраачылар Туниске чөдө бөргө, маргылда-нын организаторлары Фишер чедип келген деп дидирбиктөөр. Онуңуң боду чөргөш боду Сус хоорайга Роберт бистин грессмейстериниң-биле хөгүлү аажок уура-жып, харын-да кады олутуруп, даалы суг ойнагаш турган.

Тунис өргөш. Баш-тайгы хунеринге эге-лээр-ле Фишер халык шутул, кылкыттарың ы-нды турган. Оң үсүндө көрүктүлөргө хордаар, сөдүлү бир чөргөш өскө чөргөш кужуруң, чүгө-ка тырттыр дээр чө-п-шөргөш турган. Ийиң-даа болза оң ол чаны анаа эки ойнаарыңа шактык калпаан. Фишер бир дугаарыңа Мятгар-сурени (МАР), оң соонда венгр Барцанин уткан. Моол шыдыра-чыңиң тилең кааш: «Бо оң сөөлүңдө барып грессмейстер болур, көр-дө сөргө» — деп, ол чугаалаан.

Үш дугаар салгыда шыдыраачылар-ның бирээң Лайон Пор-тиш-биле америк чеми-онун аразында салгы-кан.

Оңгу салгыда совет грессмейстер Айвар Гипсис Роберт Фишер-биле ойнаар ужуругу турган. Гипсис поян мурунда оолду ийи ка-рак бурунгаар ийип

ойнаш, аштырымың-га таварымша. Даразында ийи са-лыда ол Виктор Кор-ной-биле хайымшаңа, бодуң чангыс чөргө-туу Бирини удуң алган. Он дөрткү салгыда Ро-берт чөргөшмейстер Горт-биле ойнаар тур-гаш, база-ла келбейн барган. Ынчангаш ойна-байн турган, ийи дугаар тикти «ажыдап» алган. Оң келбейн барган чы-дааны чүл дээр, мурунда Гипсис-биле ойнабайн алган ашты-рымыңкың күш чөк кылдыр санаар болгаш оңу чөккү хунерде ка-тап салыры — деп не-гедешти суудаларың ханайыңа барганга болган. Оң ол негедеш-тин күсүлдеринде ойна-лаан соонда ол база ка-тап Туниске чөргөш бар-ган.

Шыдыраа хөлүндө дашкаар

гаар салгыда тилекчи-лерин бирээң бооп бо-лур СССР-ниң чемпиону Леонид Штейн-биле ужуражы берген. Ук са-лыг америк чемпионуң чөдөлгөңиң-биле доо-ауган соонда Фишер маргылдааның мурнуку олутууче үнө берген.

Сес дугаар салгыда Фишерни көрүктүлөр турир салгыда чөргөш: шакмың байырдалың-биле болбашкың, оң «дыш-танылга» эгелер бер-көш болган. Маргылда-нын регламентин ФИДЕ баш удуу-ла тур-гускан, бадылап каан турган. Ийиң-на Фи-шер биле Рессекскийниң чүдүлгөңи өөренип көргөш, оларың патина-да шуут ойнавас, а суб-ботада оңуну өскө шы-дыраачылардан үш шак сонгаар — чөдө шак сө-дүлү эгелээр кылдыр таарымштырган. Октябрь-да шакмың байырдалы-рым-ла өскөш болган. Оларың чамдыкы сре-дада-да, чөтөгөргө-даа таарымш бээр турган. Ийиң-даа кээрде америк чемпионуң «дыш-тан-ыр» хунерин көрүдөп эгелээр.

Ийи салгытын мыңаар ойнабайн эрттирикеш, Фишер регламентини көргөш, дөрт салгытын улаштырып ойнаар болган. Ол чорук анаа таарым-шаан. Ийиңгаш ол мар-гылдааның судьялары-дан анаа немелде дыш-таныр хун бөзөрн не-гаан. Бир зес бербес болза, маргылдааң унуп чорутуруң дың-нат-кан.

кааш, удурааныңкы-нын хары көкүн ма-нап олтурган. Ынчалза-даа Фишер келбээ. Ма-наа чөргөш үеи өртө бөргө, судьялар америк чемпиону аштырткан деп саап каан. Фишер-ни көргүдүп, оңу мар-гылдаага катап ойнаш деп сүмелзир-биле Ту-нистен америк элчи че-риниң секретары чедип келгеш, чугаалажы эге-лээр. Келген чорутуң ат-алдарың болар хер-ек деп секретарың чугаалаңга Фишер «мен мында чүгө бодуңу» — Роберт Фишерни бодар киж и мен деп хары-лаан. Ол-ла кээрде чөд-дөшкөн чөк чугаала-жымыңкың соонда Фишер Тунис хоорайже чөргөш барган.

Онуңуң чорутуруң дөш Фишерни маргылдааң ол-ла хо-раал үндүртүп болур турган. Ынчалза-даа ла-разында салгыда ол бо-ду келбөөң-даа болза ба-ла-ла шыдырааны чө-кааш, шакмың ажитта-лып каан. Бо удаа Фишер Рессекский-биле ойнаар турган. Тунис-тиң хал шыдыраа федера-цияны президентин Р. Бельшад боду америк чемпион-биле чугаала-жып турган, оңу база катап ойнау уламчылаар кылдыр эскелген. Аш-тырымыңкың чөдө чө-дөш ийиңга чөргөш тураа, Фишер маргылдаа са-лыда бо хулумуруң боду-нас кирип келген. Ха-лас тилеңге чөдө алы-рың бодол олтурган Рес-секский оңу көрүп кааш кайгал, оңуну дыка сула

Ноябрь 4-те, суббота-да, он бөшкө салыг бо-лган. Фишер бодунуң чө-п-шөргөш алганы регла-мент сугаар оңуну өскө улус ышкыш дөрт шакта зес, а чөдө шакта эге-лээр турган. Ол хун оң ойнаар турган удураа-ныкыңың дачан грес-мейстер Бент Ларсен че-дөш шакка каш минута чөдөш турда залга кээп олутуруп, маңа эге-лээр. Фишер келбөөн. Келес болганда парлыга ажиттачыларыңгың ту-рар өргөңгө телефон да-гайы берген. Тунис-тен Фишер долган турар бо-лган. Ол телефонга бо-лу-ну оңуну югослав жур-налист Белицаны чапал алгаш, ону дачыштыр судьялардан оңуну бо-гуң ам-даа ийи шак сон-гаар эгелээр дидиң. Ийиңг негедө-биле Б. Ларсен чөпшөргөшпаш.

Ийиңгаш оңу катап ойнау бодуну тураала-ны-биле чөдөшкө дөш АКШ-тың чемпиону Ро-берт Фишер маргылда-дан үндүрткен.

Ю. АВЕРБАХ, грессмейстер.

Демисел эгелээр

ШЫДЫРАА

Шыдыраа талазы-биле республиканың бирги чөдө-дөш маргылдаа декабрь 12-де эгелээр болз. Ийиңгаш оңуңуң туралар залында эгелээр болзаш киржикчилерин чамдыктарыңа өөрүңүңдө тиле-лениң бажы аштырымыңкыңың жомдулган берген.

Баштаймы болган саамдарың түнүккениң дидиңадыр мурнунда жарымдамың состаниң мегелээр-дыр бис. Дугаар туткан аайы-биле ол жомдың: Ш. Шашин (Кызыл), Ю. Курьяков (Ак-Довурак), Б. Ооржак (Кы-зыл), О. Бөзү (Кызыл), И. Мазоткин (Тес-Хем), Б. Савыр (Кызыл), П. Кужугет (Бармын-Хемчик), Н. Чыргас-оол (Кызыл), С. Тамба (Тес-Хем), Б. Ламаш-оол (Чон-Хемчик), А. Торлуг (Тожу), Б. Оюн (Бай-Тайга), Даржажал (Улаң-Хем), Н. Ануфриев (Ка-Хем), Д. Сая (Өвүр), П. Беркович (Кызыл), М. Хо-мукчу (Кызыл), М. Толон (Кызыл).

Марыда спорт мастерың кандидат ийи, бирги чөргөшкө, ийи чөргөш чөдө шыдыраачылар, состаның, Ийиңгаш бирги чөргөш шыдыраачың агың алырыңга болгаш бажыктарыңа оң, ийи чө-ргөшкө-биле бажы кесеттиңиң турар.

Бирги салгыда марыда-биле ойнаарың Даржажал, Оюн, Торлуг олар адын аайы-биле Савырын, Кужу-

жетти, Чыргас-оолду утканнар. Азы-биле ойнааңардан Ооржак биле Мазоткин олар Беркович биле Ануфриев утканнар. Курьяков — Хомишук, Бөзү — Сая, Тамба — Ламаш-оол оларның салгылары тайым бооп доогулаан.

Даразында дыштаныр күндө ийиң салгы база бо-лган. Анаа Ламаш-оол кажар ойнаш, Толон уткан. Шашин, Хомишук, Беркович олар Бөзү, Ооржак, Курьяков оларын удуң үнгөн. Мазоткин тымызкы ойнаш, Савырын чараш уткан, жарымдамы тилеке-биле эгелээр Б. Оюн бо удаада уттурган, удурааның-чымың Чыргас-оолдун кажалаан урөп шыдаван бола-лаш байдасы баксыраш; уттурган; Даржажал биле Кужугет оларны салгы кезе деп болуп төзгөн. С. Тамба ийиң-ла удуар салгыны эгелээр улаш чөдөшкө кылгаш, Торлуга уттурган.

Ийи салгыларың түнүккениң Мазоткин биле Тор-луг олар ийи-ийи саамыры болганнар; спорт мас-теринке кандидат Шашин ийиң салгыда утса-да, бирги салгыда оң соңгаарламың хаан Толон-биле салгы тайымдан чөдөшкө кире болуп турар.

С. КӨРГӨН-ООЛ.

Уруглар! Кудумчу шимчээшкениң чурумун үрээр чорук айыылдыг

Чамдыкта чурум чок шоклодурган шимчээр чорук турар авторлар спорттун муңың мур-лу-биле орутку кееже маңажыр, өртүн чы-дар транспорттан хал-бактарың, трамвай шим-чеп чоруп оларда үнө халыгар болгаш ору-тарга ойнаары-биле олар буттарыңың амы-тыңын айымалдыг чорукка та-варыштырып турарлар. 6-м класстың өө-рениччилер К. харың Ваз-димир К. трамвай ман-пач чорда оон халыг бергеш дугу аздааче кире берген, бертик-бе-

жел кижы болу берген. 4-ку класстың өөрени-ччилер К. харың Евгений И. маңаң бар чыккан машинамың орун доа халым турган, машина аздааче киргеш, уугу бертиниңкиңге тава-рышкан. Кудумчу шимчээшкени-ниң чурумун шынчы күсүлдерин. Моон аздаада чүд-дөш билеп алыңар. 1. Тротуарың ол та-лазы-биле кылпалар. Тротуар чок чөргөш болза, оруткуң солагай таламы-биле, солагай кылды-биле транспорт

шимчээшкениңге ут-кунуң кылпалар те-рек. 2. Кудумчуң чүгө бөдирлеринде, азы «Кеңеш» деп айткың демдек турар чөргөш кеежер. 3. Кудумчуларым ша-мыштыр зес, дөрт кеежер. 4. Кудумчуң кеежер мурунда башты ору-ткуң солагай таламың, оруткуңга баргаш ол та-ламыңа коор, медалың манайың турган, бар чыдар транспортту эр-тирпир.

5. Чокумудан келген транспорттун мурун-де кудумчуң кеежи болбас. 6. Трамвай, троллей-бус болгаш автобус шуут доктааваңда олардан үнүп, кирип болбас. 7. Транспортта те-пикчилерге, ол шыкпаш автомобильдин ха-ражаңга олура ийикке, туруп алгаш чоруп бо-лас. 8. Кудумчуларга, тро-туарларга болгаш ору-тар кылдыңа ойнап болбас.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

БУМБА

Эмч практикамыңа бумбаны үс-дүштен бөргө-ле ажиттап кел-ген. Аңгы-аңгы чурттарың улустарыңа бумба кылдыр алам-бур чүдүлгөңи хергеш чоруткан. Чикээ, чөдө чүстүң чамдык чурттарың улустарыңа ийиңде хулугуң утупу каапкан анык жыйымша бумба кылдыр ажиттап турганнар, а Россияга шаанда малгаш саваларың, Кы-дыкта пажакан ажиттары бумба кылдыр хергеш турган. Амы үдө бумбаны фабрикага тускай доктааткан хевир баугаар кылды үндүрүп турар. Бумба болза тымың бачыда-рып оожургадыр, азым маңа-дыр болгаш чангыс чөргө туру-пкан жык хаваның тарадыр. Бумбаны колдууңда-ла хөрөккө, ооргога салыр. Кеш аарымгы, арып-доруп баксыраан азы хей

хан чидирген кижилерге бумба салып болбас. Бумбаны ажиттаары көңүл бодуң, алда кандыг-даа тускай бетелет, өөредилге херек чок, чүгө чамдык чурумуңны оңом-ры негеттиңер ол-ла. Чугап кургадыр чөдүп каан-кан бумбаларыңа маңа-буттуп элтир, дески чөргөңиң салыр. Чөк кырдыңа азы сөөктө чоогуң-да дөстө чөргөң, оңгар чөргө-де база бумба салдыңмас. Чикээ, ооргога болза бумбаны чарын аразыңа, көп-бөдир кырыңга са-дыр херек. Бумба салыр мурун-да кешти калың-биле чаап алыр. Бумбаны салырда спиртке өт-түрүп каан хөвөңиң чыңы мып бажыңа бажылаш кысып

алыр. Оң сөөлүңдө бумбаны са-дыр дөң чөргөң чөдө берген, бир чартың дөңгөш алгаш ий-тинче хып турар хөвөңиң бичиң наа суга каантар, оон оңу дидир ужулаң, дораан-на бумбаны кешке бажыңтар. Чангыс угда кижиге 15—20 хире бумбаларың салып болур, оларны 10—20 минута эрткенде адырар. Бумбаны кештен ады-рарда куш-биле тыртып болбас, а бир талазыңдан оварымчылыг көдүртүр. Ынчаарга бумбаның иштинең агаар кире бөргө бо-ду-ла адырар боор. Чамдыкта бажыңга спирт азы эфир чок таварыдага бумба ий-тинче бичиң саазыңарың өртө-көш сунпаш база салып болур. Ону мыңаар кылдыра дүргөн бо-лгаш хынамчылыг болбаш хө-жөк. Оон башка кешти өртөдип-тип болур. Бумбаны түгө элчигиң сүмө-лөң баугаар салыр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кино

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Енс болгаш Петрушка дугайында тоол» 10, «Оңгу базым» 11.45, 1.40, 3.25, 5.30, 7.25, 10 шактарда «КАА-ХЕМ»: «Истелге улам-чылап турар» 10, 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда «ЕНИСЕЙ»: «Колдуннар ортуузу» 10, «Пароль херек чөк» (1-гп, 2-ги сериялары) 12, 3, 6, 9 шактарда «ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 10.30, 3, 6.40, «Маринна» 4.50, 8.30 шактарда.

Редакциянын АДРЕЗИ

Былз Шетинки — Кравченко кудумчуу бажы № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторун ораакчыларыңың 35-24, 25-38, ха-рымсалгалы секретарыңың 23-35, өрттиж амылгал кылдыңың 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдыңың 37-13, кээзэ ажит-агит кыл-дыңың 21-47, улуттук кылдыңың 22-64, чага, ажитчы болгаш кээзэ корреспонденттер база совет туртуугу болгаш амылгал кылдыңыңың 21-27, иштеш информатия кылдыңың 20-60, бугалтарыңың 31-75, корректорларың 27-41, Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доктаар

Солун неделяда алды катап үнөр

ТС—01388.